

ARKITEKTENS ROLLER

ODDERØYA

av Henrik Norbakk

1) Bildet viser et flyfoto av Odderøya. Steder som blir omtalt i essayet kan man finne igjen på flyfotoet og dermed danne seg et bedre bilde av øya.

INNHOOLD

Innledning	s. 1
Odderøyas historier	s. 1
Odderøyas fremtid?	s. 4
Ansvar for fremtiden	s. 7
Fokus på nabolaget	s. 9
Frivillighet og håndverk	s. 10
Konklusjon	s. 11
Kilder bakerst	

2) Av Anthony "Tony" Higginson. Én av mange kunstnere på Odderøya.

INNLEDNING

Dette essayet tar for seg arkitekturens og arkitekters potensial for å forme og påvirke samfunnet mot en bærekraftig og miljøbevisst fremtid, noe som kan måtte kreve at arkitekt-rollen utvides til å inkludere flere aspekter enn de den vanligvis fremstilles å være i dag. En vanlig oppfatning av arkitekt-rollen er som leverandør av design for bygninger og omgivelser.¹ Essayet ønsker og drøfte om arkitektfaget inkluderer flere roller og hvor aktuelle disse kan være for et spesifikt sted. Stedet det vil bli fokusert på er Odderøya i Kristiansand. Ulike funn kan dermed drøftes opp mot et konkret eksempel. Som kristiansander har jeg vært mye på Odderøya, og som fremtidig arkitekt har jeg en del jeg skulle sagt om den arkitektoniske situasjonen og arkitekters roller i forhold til en bærekraftig utvikling for Odderøya.

Odderøya er situert sør for Kristiansand sentrum og var opprinnelig en halvøy.² Den utgjør nesten samme areal som bykjernen; Kvadraturen, og ligger som en dråpe ved utløpet til elven Otra. Øyas dråpeformede kontur, dens kuperte landskap med sine høye topper, står som en kontrast til Kristiansands flate og regulære kvadratur. Den deler Kristiansandshavnen i to; vestre og østre havn, og man også kan se på øya som markør for en splitt i havnens bruk; en akse mellom industri og rekreasjon. Øya er delt i karakter, med den vestre siden som en bratt fjellskråning med slyngende trapper og hellende stier, og den østre siden med idylliske strender, bukter og holmer. Store deler av øya er vernet som natur- og friluftsområde.

Først rundt 1992 ble øya fullt tilgjengelig for offentligheten, og i dag fungerer øya som et populært og grønt friareal, lett tilgjengelig fra bykjernen.³ Øya bærer på en rekke fortellinger fra fortiden med høy kulturhistorisk verdi, og essayet vil innledningsvis ta for seg arkitektens rolle som formidler av disse historiene mens man samtidig får kjennskap til dem.

Odderøyas fremtid er et kjært tema for mange. I lokalmedia dukker det stadig opp saker som omhandler øyas fremtidige utvikling. Nylig gjelder dette planene for Odderøya som tomt for Vest-Agder Museet. I samarbeid med turistkontoret og kommunen hadde museet vedtatt og etablere seg på øya med sine omtrentlig 40 minneverdige bygninger, dermed flytte fra sin nåværende tomt.⁴ Selv om utviklingsplanene var kommet langt, endte selve flytteplanene på vent, med stor usikkerhet for realisering.⁵

Et vesentlig aspekt ved øya er at det allerede eksisterer et variert mangfold av kulturbaserte næringer innen blant annet musikk, film og billedkunst, som har fått vokse frem på egenhånd og etablere seg på øya uten nevneverdig innvirke fra Kommunen.⁶ I essayet blir det drøftet om det er mulig å opparbeide en kollektiv bærekraftig visjon for øya, der kulturaktørene blir sett på som viktige ressurser og til inspirasjon for denne. Odderøya åpner for refleksjoner over hva arkitekter og arkitektur kunne bidratt med i debatten om øyas fremtid. Essayets formål er å bringe leseren med på en reise der man blir kjent med sentrale aspekter ved, og noe av friksjonen rundt øya. Avslutningsvis dras leseren inn i en drøfting rundt selve arkitekturfaget og hvilke muligheter som ligger innenfor dette fagfeltet, med fokus på en bærekraftig utvikling for Odderøya.

Hvordan kan arkitektur og arkitekter virke utenfor den vanlige rollen ved utviklingen av Odderøya for å påvirke den mot en bærekraftig og miljørettet fremtid?

ODDERØYAS HISTORIER

Som nevnt innledningsvis bærer Odderøya på en rik kulturhistorie. En arkitektonisk utfordring vil dermed være å sile ut hvilke historier det er viktigst å formidle, i tillegg til å reflektere rundt hvordan de bør formidles.

På øya har det blant annet vært jordbruk så langt tilbake som 4000 år.⁷ Den har huset en livlig handelshavn; Odderøyhullet, der regnskap fra 1602-1603 viser at 32 tollpliktige fartøyer besøkte Hullet.⁸ En av Norges tidligste kanaler, Gravane, gjorde at Odderøya først levde opp til navnet sitt i 1647.⁹ Området var et attraktivt ved- og fisketorg for Kristiansands befolkning, og er et populært sted også den dag i dag.

3) Odderøya sett i en større kontekst. Øya står som en kontrast til Kristiansands bysentrum; Kvadraturen. Den er et unikt friluftsområde tett på det urbane. Fra den høyeste toppen på øya kan man få panorama-utsikt over området.

Disse historiene mangler synlige spor som bevisstgjør rundt fortellingene de bærer på. Man blir først kjent med dem når man leser seg opp på øyas historiegrunnlag. En arkitekts rolle kan innebære og grave opp de mer skjulte historiske sporene, for så å synliggjøre dem. De bør vurderes hierarkisk opp mot de sporene som fysisk kan oppleves enda. Slike fysiske spor er det nemlig flere av på Odderøya.

Et særdeles markant trekk ved øyas historie startet den 5. Juli 1799, da det ble bestemt at en karantenestasjon for Danmark, Norge og Holstein skulle anlegges på Odderøya.¹⁰ Det tidligere ladeområdet; Odderøyhullet, ble karantenehavn.¹¹ To hovedbygninger, lasarettene, ble reist i perioden 1800-1804 på høyden ovenfor. De står der enda i dag og preger karakteren til øya. Karantenestasjonen var på sin tid den største i Nord-Europa,¹² og var omgitt av en høy mur som grunnnet restaureringer står temmelig inntakt enda. Kolerabukta har fått navn etter Kolerakirkegården som fantes der før. Karantenestasjonen ble nedlagt i 1914.¹³

Her er historiene tilstede som arkitektoniske elementer. Lasarettene, Karantemuren og plenen til Kolerakirkegården preger landskapet og formidler allerede sin historie, men de er til dels spredd ut fra hverandre. En utfordring for en arkitekt kunne vært vurderinger i forhold til om disse oppleves som den sammenhengende historien de faktisk utgjør, eller om de oppleves som uavhengige av hverandre. Små eller større arkitektoniske grep vil kunne påvirke en besøkende til å se den historiske sammenhengen disse elementene faktisk har, og dermed gjøre den historiske opplevelsen av dem rikere.

Odderøyas militære bakgrunn utgjør den største andelen historiske spor. Den er for mange, spesielt de eldste generasjoner, det som karakteriserer øya mest.¹⁴ Det vil ikke være galt å påstå at disse fortidsminnene troner det historiske hierarkiet på øya. En rekke militære fortifikasjoner og befestninger har blitt utført opp gjennom tidene. Dette startet tiden etter grunnleggelsen av Kristiansand i 1641, og etter at byen ble garnisonsby i 1666,¹⁵ ble øya befestet for fullt. I 1686 fikk den norske skjærgårdsflåten sin hovedbase i Kristiansand, og kongens krigsskips-produksjon ble flyttet til byen.¹⁶ Odderøya stod sentralt i forsvaret av krigsskips-produksjonen frem til denne ble flyttet rundt tiden da karantenestasjonen anlegges. Gjennom perioden som karantenestasjon, under napoleonskrigene på tidlig 1800-tallet, ble deler av Odderøyas forsvarsverk opprustet og utbygd på ny. Flere kanonbatterier ble anlagt. Den eldste delen av den vaktmannsboligen som i dag finnes på Odderøya er fra 1812¹⁷ og heter Søndre Batteri. Her driver Odderøyas Venner kafé, og stedet er idyllisk om sommeren.

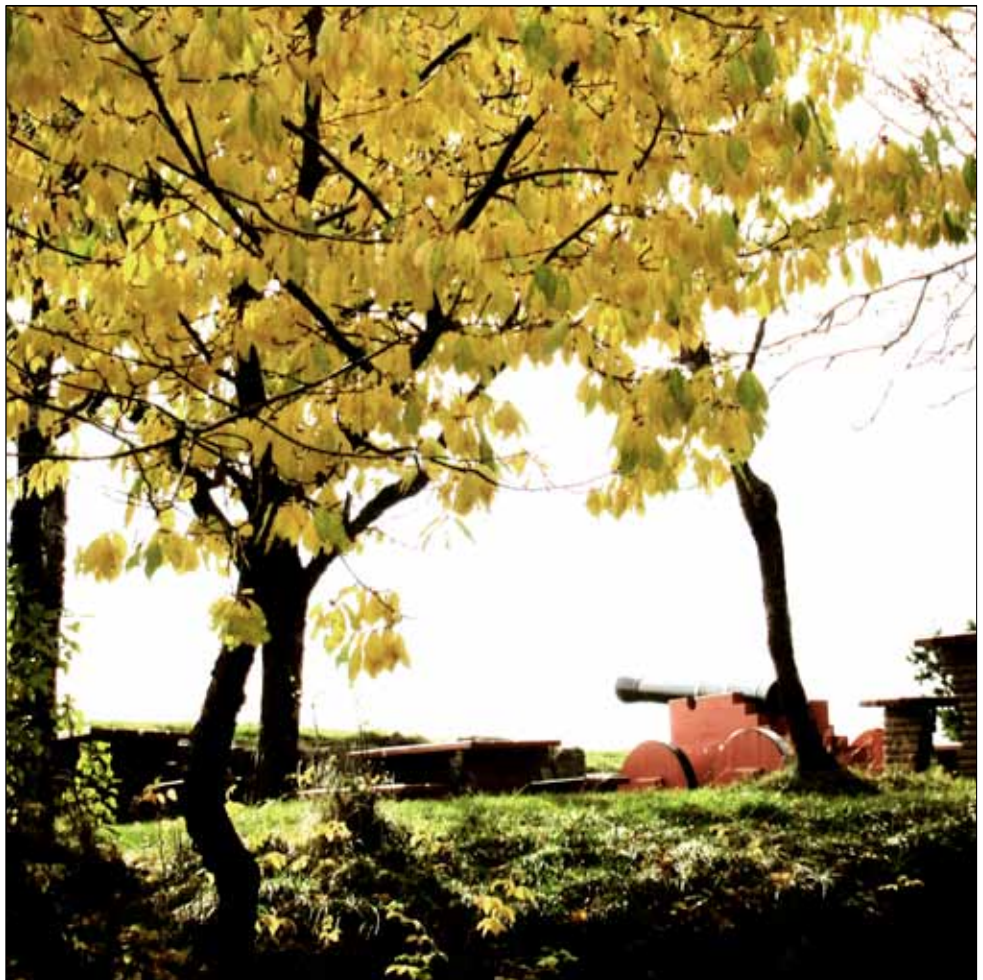

4) Lasarettene med et gammelt kruttlager mellom dem. Disse setter et historisk preg på Odderøya, og utgjør for mange en stor del av øyas identitet.

5) Koleramuren som svinger seg nedover langs det gamle Odderøyhullet hadde en viktig funksjon; forhindre at pesten ble spredd. Nå står den igjen som et vakkert estetisk element.

Kaféen til Odderøyas Venner viser et eksempel på hvordan fortiden kan formidles på en enkel måte. De har blant annet fått satt opp kopier av kanonene som stod her under Napoelonstiden,¹⁸ i tillegg til å bruke kanonstillings-plassen som rasteplass. Spise vafler og drikke kaffe mens man dagdrømmer om hvordan det var den gang da kruttrøyken stod tett, kan fremme inspirasjon hos arkitekter som jobber med historieformidling på Odderøya. Man kan spørre seg om en slik måte å blande næring med museumsaktivitet også er aktuell for de andre historiene på øya. Det tiltrekker folk, men minner lite om den storstilte opplevels-industrien som vanligvis knyttes til arkitekt-rollen under tema som museum og historieformidling.¹⁹ Det er som om stedet har formet uttrykket som gjør seg gjeldende der, fremfor at et ønsket uttrykk har satt sitt preg på stedet. De arkitektoniske elementene; uteserverings-boden,

6) Ved Odderøyas Venners kafé, Søndre Batteri, på sørspissen av øya. Historiske spor blandet med enkle arkitektoniske grep. Et vannhull for Kaffe-tørste turgåere, og er åpen hver søndag året rundt.

bord-plasseringene, tilbygg og behandlingen av landskapet, bærer preg av å sakte ha funnet sin plass gjennom tid, fremfor planlegging og design avgjort på forhånd.

De forsvarsmessige utbyggingene mellom 1902-1904 har formet bebyggelsen og infrastrukturen på Odderøya mest. Det var i forbindelse med denne at det ble anlagt en rekke stier og veier, noe som gjorde øyas natur tilgjengelig og la til rette for senere turområder.²⁰ En rekke kanonbatterier ble plassert ut på øya i denne perioden, i tillegg til flere kommandoplasser, med en hovedkommando på toppen. Mange forskjellige bygninger ble oppført, blant annet; forlegningsbrakker, magasiner, bakeri, offiserskjøkken, kommandantbolig og arrestbygning, og det er disse som senere rommer mye av kulturmiljøet som etablerer seg. Bygningene oppføres i de siste årene før karantenestasjonens nedleggelse, og forsvaret overtar rettighetene til tomte i 1916.²¹ Odderøya bombes under nazistenes invasjon av Norge den 9. april 1940, og festningen hadde 8 drepte og 13 sårede.²² Flere minnesmerker finnes på øya.²³

Etter krigen går Odderøya tilbake i forsvarets hender, og Vernepliktsforvaltning Sørlandet var i en periode den siste militære avdeling på øya.²⁴ Rundt 1992 åpnes Odderøya for alminnelig ferdsel. I 2004 kjøpte Kristiansand Kommune opp øya²⁵ og bærer med seg ansvaret for at disse fortidsminnene ikke går tapt med tiden.

De historiske sporene etter Odderøyas befestninger setter et stort preg på øya, men mange av de gamle bunkerne og kommandoplassene er stengt, smidd igjen eller gjerdet inne med piggråd av sikkerhetsmessige hensyn. Hovedkommandoplassen på toppen preger opplevelsen av å ferdes der, men er lite innbydende til bruk eller funksjonell slik den står i dag. Det vanligste er å benytte seg av piknik-bord og benker som er plassert utover plassen. Etter at Odderøya ble tilgjengelig for allmennheten står øya der først og fremst som et grønt friareal og bidrar til god folkehelse. Øya oppleves som et levende museum; røff natur og historiske spor karakteriserer landskapet. Man kan på dette grunnlaget kalle Odderøya et friluftsmuseum. Dette bringer oss til planene til Vest-Agder Museet, og arkitektens roller ved formidlingen av denne historiske delen av øya. Vest-Agder Museet, som holder til i et av byggene på Odderøya, har nemlig ansvaret for kulturminnene. Debatten som oppstod rundt planene som ble presentert var tildels opphetet.

ODDERØYAS FREMTID?

Prosjektet Odderøya Utvikling er et samarbeid mellom Vest-Agder Museet, Vest-Agder Fylkeskommune og Kristiansand Kommune, der målet for utviklingen på Odderøya er å *skape et moderne senter for formidling av Kristiansandsregionens historiske arv og identitet, med særlig vekt på det maritime og militære grunnlaget for byens framvekst*.²⁶ Prosjektet skal strekke seg over flere år og utviklingsfaser. Det skal etableres en museumshavn i Nodeviga på øya, ordnes en utleiestrategi for bygningsmassene i og utenfor museumsområdet og reises et nytt formidlingsbygg for kristiansandsregionens historiske arv og identitet.²⁷ Siste punkt i planen var flytting av friluftsmuseet på Kongsgård ut på Odderøya, noe som skulle starte rundt 2020.²⁸ I 2011 fikk Vest-Agder-museet utredet en planløsning for flytting av de antikvariske bygningene til Flaten på øya, hvor bygningene skulle plasseres i tun.²⁹ Siden er arbeidet ikke fulgt opp med ytterligere tiltak.³⁰

7) Setesdalstunet på Kongsgård der Vest-Agder Museet holder til. Disse bygningene er vakre og trenger mer oppmerksomhet enn de får i dag, men hører de hjemme, og er det plass til dem på Odderøya?

Vest-Agder Museet på Kongsgård disponerer 34 vernede bygninger og har slitt med å anskaffe penger til vedlikehold.³¹ Ved salg av tomte på Kongsgård kan vedlikehold og restaurering finansieres, i tillegg utgjør flyttingen en relevant sammenheng slikt arbeid kan skje i. Prosjektet har sett verdien av det kulturmiljøet som allerede er etablert på Odderøya, og fremhever at det også er viktig å *legge rammer slik at kunst- og kulturnæringene kan utvikle seg*.³² Nytt museum på Odderøya var også et av de tre flaggskipene i kommunens kulturstrategi fra 2002 - 2012, sammen med bygging av konsert- og teaterbygget Kilden og svømmebasseng Aquarama, som nå står ferdigstilt.³³ *Vår visjon er ikke å flytte museet fra Kongsgård til Odderøya. Vår visjon er å etablere et nytt, moderne og levende museum nærmest mulig publikum. Den viktigste begrunnelsen er at flest mulig skal kunne bli kjent med vår egen historie – og la seg fasinere, engasjere og begeistre av denne*, Marianne L. Nielsen, direktør for Vest-Agder Museet³⁴

Odderøya er allerede en attraksjon, og sammen med det nye konsert- og teaterbygget Kilden, næringsområdet Fiskebrygga ved Gravane og etableringen av en museumshavn i Nodeviga, ville flyttingen av friluftsmuseet fra Kongsgård og dannelsen av et formidlingsbygg, gjøre at opplevelses-industrien samles. Dette kan styrke området og gjøre det mere attraktivt, og med en så sentral plassering som det nye museet hadde fått på Odderøya estimeres antallet besøkende å øke drastisk.³⁵

Ser man det derimot fra en annen vinkel, finner man at det er lite som minner om opplevelses-industri på Odderøya slik den står i dag. Det er riktig nok mye å oppleve på Odderøya, men det er ikke industrialisert slik man vanligvis forbinder med dette begrepet.³⁶ Opplevelser og industri er to ganske så forskjellige faktorer på øya. Man har kunst- og kultur-aktivitetene som opererer i småskala og ligger spredt, og enkelte former for industri som eksempelvis Kristiansand Renseanlegg. Opplevelsesindustrien finner man først når man drar ned fra øya og entrer randsonen mellom den og byen. Det er her Kilden og Fiskebrygga ligger, samt et fremtidig Sjøfartsmuseum er tenkt. Her finner man også en akse med parker langs Kristiansands østre kystlinje som leder til bystranda og Aquarama. Man kan spørre seg om det er riktig å strekke denne aksene med satsningsprosjekter i større skala oppover høydene på øya eller om det er bedre å fortsette langs randsonen der utbyggingen allerede er i gang? Etersom Odderøya allerede oppleves som et friluftsmuseum og har sin egen historie å formidle, bør ikke fokuset være på denne og ikke på å etablere et nytt friluftsmuseum med en annen historie?

Bygningene som i dag utgjør friluftsmuseet på Kongsgård fordeles på tre områder: Bygaden, Setesdalstunet og Vest-Agdertunet, i tillegg til et utstillingshus.³⁷ Ingen av bygningene stammer direkte fra Odderøya, og Setesdalstunet måtte man reist 20 mil fra kysten for å oppleve hvis man skulle beskuet det på sin opprinnelige plass.³⁸ Men selv om byggene egentlig ikke har noe å gjøre med selve Odderøya, viser de tross alt viktige historiske trekk ved Kristiansandsregionens historie, og blir på den måten relevante for museet.

Det finnes mange måter å gjøre de historiske sporene på Odderøya mere tilgjengelige og spennende for besøkende, samtidig som de historiske aspektene kan formidles. Man kunne drøftet rimeligere måter å friske dem opp på enn kun å restaurere dem tilbake til sin opprinnelige form. Installasjoner og temporære innredninger kunne utføres av kunstnere og andre interesserte, på denne måten gjort et slikt friluftsmuseum mer unikt og attraktivt. Arkitekter kunne fungert som veiledere og organisatorer, og kommet med idéer for ny bruk. Bunkere og bomberom uten bruk i dag kunne vært spennende øvingslokaler for musikere. Ved å gi enkelte av disse fortidsminnene et nytt program kunne man også skapt en anledning vedlikehold kunne skjedd i.

8) Kristiansand Kommunes satsningsprosjekt; Kilden, på Silokaia på Odderøya. Den spennende organiske fasaden imponerer riktig nok mange båtførere og passasjerer, men vender den ryggen til Odderøya?

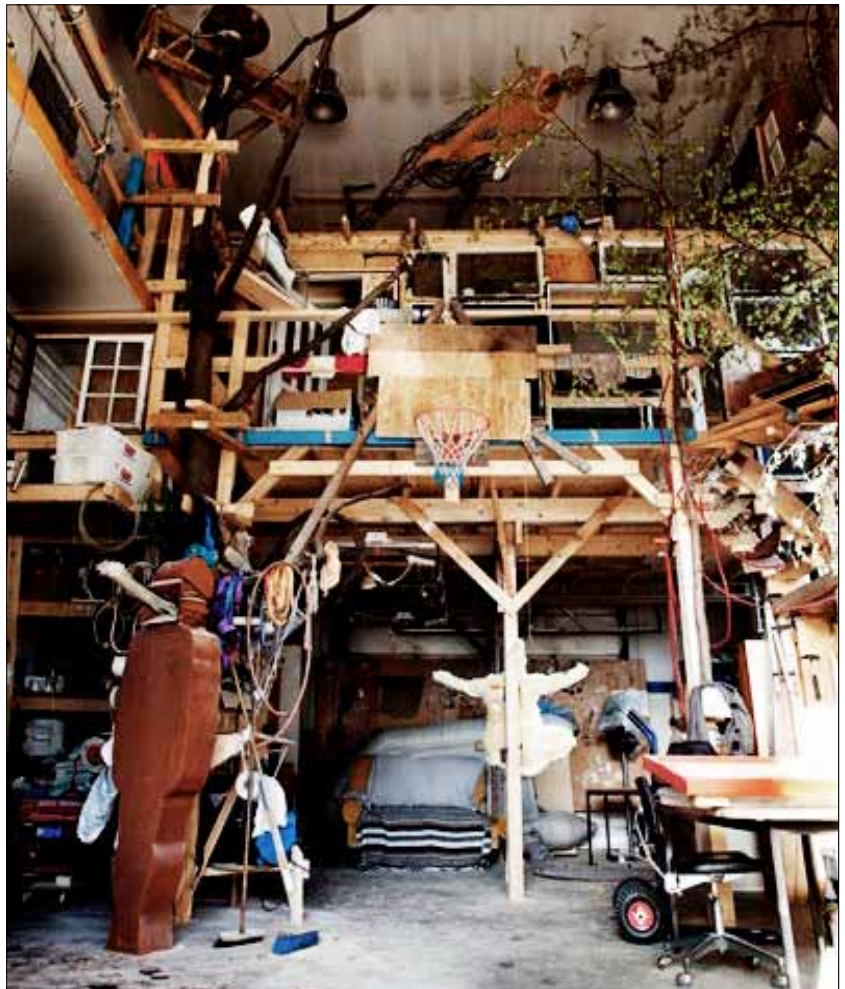
Vest-Agder Museet vil gjerne ha kunstnere, filmfolk, kommunikasjonsfolk, lys- og lydfolk, designere, musikk-industri og lignende i nabolaget.³⁹ Museet ønsker å behandle kulturaktørene som gode naboer, men innser en fare for at noen av dem kan bli nødt til å flytte.⁴⁰ Den vanlige arkitekt-rollen ville i dette tilfellet innebære og møte museets ønsker på en så tilfredstillende måte som mulig. Det finnes selvfølgelig arkitekter som ville utforsket andre muligheter også, men det er viktig for å kartelegge andre roller at man etablerer en slik idé om den “vanlige” arkitekt-rollen. Arkitekten leverer en “design-pakke” for de nye museumsbyggene og området, og sørger for at dette oppfyller museets ønske om noe nytt og moderne. Deretter forsøker arkitekten å inkludere det etablerte kulturmiljøet mest mulig. Kunne arkitekt-rollen beveget seg utenfor komfortsonen? Påta seg mer ansvar og arbeide utenfor rollen som kun designer? Kunne arkitekter tatt på seg mer ansvar for økonomi og finansiering? Kostnadene utgjorde en del av grunnen til at planene om flytting ble fryst.⁴¹ Arkitekter har mulighet til å bevisstgjøre om mer økonomiske middeveier både for hvordan og hva som skal bygges. I tillegg kunne arkitekter fokusert mer på å integrere bærekraft- og miljøaspektet.

I 2013 kom kommunen med ny kulturstrategi for en tiårsperiode fremover.⁴² Strategien gjør et forsøk på å lokalisere sammenhenger og legge til rette for en felles vei som utviklingen av byens kulturliv kan følge. Kunne én sammenheng vært rundt bærekraft? Kommunen vektlegger også samarbeid mellom ulike kompetanser og faggrupper, og kaller dette “kreative allianser.” Hovedsatsningsområdene i kulturstrategien er Odderøya og Kvadraturen, vekst og profesjonalisering, i tillegg til identitet og stolthet. Odderøya skal stå som et kraftsenter for kunst- og kulturproduksjon.⁴³ Under et avsnitt med overskriften: “Kilden-effekten”, omtales det nye teater- og konserthus Kildens kulturpåvirkning for byen. Kilden var en viktig milepæl for Kristiansand Kommune, og nå har byen endelig fått et kulturbygg i *verdensklasse*⁴⁴, tegnet og utformet av ALA Architects Ltd(Helsinki) i samarbeid med SMS Arkitekter AS(Kristiansand).⁴⁵ Det mest interessante ved avsnittet er at Kilden forhåpentligvis skal virke stimulerende på kulturprodusenter, *både ved å være noe å strekke seg etter og noe å være et alternativ til*.⁴⁶

Kulturmiljøet på Odderøya kan allerede ses på som et alternativ til Kilden, nettopp gjennom kontrasten mellom dem; miljøet på Odderøya har vokst frem av seg selv, mens Kilden er et resultat av høy økonomisk satsning fra Kommunens side. Cultiva⁴⁷ opprettet ved utgangen av 2010 Stiftelsen for Store Kulturanlegg i Kristiansand, denne stiftelsen bevilget 312 millioner kroner til etableringen av Kilden teater- og konserthus.⁴⁸ Hva kunne en slik sum gjort for kulturaktørene og kulturlivet som allerede eksisterte på Odderøya?

Arkitekter har bra muligheter til å forme samfunnets oppfatning av hva som er god arkitektur, og en bevisstgjøring på at god arkitektur og høy pris ikke nødvendigvis går hånd i hånd kunne vært en innfallsvinkel. Ved Odderøya handler dette mye om å undersøke potensialet og mulighetene som allerede eksisterer der. En arkitekt-rolle vil innebære å undersøke potensial for rimelig, eventuelt gratis arbeidskraft, tilgjengelige gjenbruks-materialer, alternative byggemetoder, materialer og energikilder, og annet som kan være med på å redusere kostnader ved en eventuell bygge- og bruksfase, i tillegg til å fremme miljøaspektet.

Mange av forsvarets tidligere brakker, lagerbygg og andre bygninger blir benyttet til kultur-virksomhet, og noen av disse befinner seg på Flaten. I dag er det rundt 90 leieforhold og man regner med at omtrentlig 150-200 personer holder til på øya.⁴⁹ Kulturmiljøet er mangfoldig og variert. Det består av aktører innenfor sports- og friluftaktiviteter, mat- og hobby-virksomhet, naturbarnehage, nødhjelp, historie og tradisjoner, film, litteratur og musikk, festivaler, design, kunst og ikke minst miljøbevissthet og bærekraft.⁵⁰ Alle disse er med på å bidra til at Odderøya fremstår som en mosaikk av subkulturer. Ikke bare grunnet det brede spekteret av variasjon, men også måten de ligger spredt rundt i landskapet på, uten å bli for adskilte fra hverandre. Forsvaret la sannsynligvis en god del vekt på å integrere bygningene sine i landskapet slik at de ikke skulle stikke seg nevneverdig frem og dermed bli enkle mål ved et eventuelt angrep. Det å ferdes på Odderøya blir en skattejakt, hvor man plutselig kan oppdage noe man ikke ante fantes der. Øya huser for eksempel et grafisk trykkeri som produserer samtidskunst av anerkjente kunstnere. Trykkpressen er importert fra Paris, og har tidligere blitt brukt av blant annet Pablo Picasso og Edvard Munch.⁵¹

9) Erik Priolts atelier på Odderøya. En slik kaotisk orden kommer ikke til uttrykk gjennom forhåndsbestemt design. Det er et resultat av en gradvis utfoldelsesprosess der elementer finner sin plass gjennom tid og bruk. Er dette den arkitektoniske prosessen og uttrykket som hører mest hjemme på Odderøya?

Man kan spørre seg om en sentralisering og fortettingspolitikk virkelig hører hjemme på øya? Mye av karakteren til Odderøya ligger nettopp i denne separerte, men samtidig sammenhengende strukturen. Bør man muligens unngå å samle aktivitetene under samme tak til fordel for opplevelsen det gir å vandre rundt på en slik skattejakt?

Under en lytterunde som ble foretatt av Odderøya Utvikling hos aktørene i 2012 kom det frem at utleien bærer preg av at det er førstemann til mølla, og det ble etterlyst mer åpenhet om tildelinger av leie.⁵² Videre fra lytterunden ble det uttrykt at å bevare mangfoldet er viktig, at det skal være krav til engasjement og aktivitet, at amatører må få en sjanse, men at det skal beholdes en profesjonell kjerne.⁵³

Viktige punkter for videreutviklingen av dette miljøet er kommunikasjon og informasjon, skilting og synliggjøring, ivareta sikkerhet i forhold til produksjon og utstyr, tilrettelegge for cruisebesøkende, lokaler for workshops og utstillinger, muligheten for et kunstmarked, legge til rette for temporære friluftsutstillinger, etablere leietakerforening og til slutt integrere museumsplanene.⁵⁴ Lytterunden viser at aktørene på Odderøya ønsker og fortsette sin aktivitet på øya slik som før, men når de blir spurt om å se på utviklings-potensialet for miljøet kommer det frem en visjon om et mer helhetlig kulturmiljø. Visjonen viser seg gjennom mange av kulturaktørenes ønsker for utviklingen av øya, og kulturmiljøet ville fremstått mer helhetlig om de hadde vært utført på inkluderende og tilrettelagt måte.

I dag finnes det en rekke arrangementer og opplevelser på Odderøya som det er verdt å få med seg. Situasjonen i dag er til dels kaotisk grunnet mangfoldet. Folk generelt får ikke med seg alt som faktisk skjer på Odderøya.⁵⁵ Det ble derfor opprettet en nettside; odderoya.no, ment å samle alle aktørene under et webrike,⁵⁶ i tillegg til at det arrangeres Odderøya Open, der aktørene samkjører for å slippe offentligheten til.⁵⁷

Odderøya har i tillegg fått høy kulturstatus etter at Quartfestivalen benyttet seg av øya. I senere tid har Odderøya Live på mange måter tatt over der Quartfestivalen slapp taket etter å ha gått konkurs. Småskala-festivaler som blant andre Måkeskrik og Skvuppfestivalen er også med på å gi Odderøya kulturmessig oppmerksomhet. I allmennheten er det ofte festivaler som disse som blir nevnt når man spør mennesker om hva de forbinder med Odderøya, i hvert fall hos de yngre generasjoner.⁵⁸

For enkelte arkitekter er dette en godtepose med muligheter, og en oppgave kan være å kartlegge de ulike interesse-grupperingenes meninger under en mer samlet visjon som kan knytte både kulturaktørens, Vest-Agder Museets og kommunens ønsker for øya sammen. En av arkitektens roller er å hjelpe folk med å innse hva de virkelig ønsker eller trenger. Det kan ofte være at ens virkelige ønsker ligger dypere i underbevisstheten enn man er klar over selv. Arkitekt-rollen innebærer å billedliggjøre ulike muligheter slik at ønskene kommer frem i dagslyset. Med visualisering av muligheter kan arkitekter bidra til holdnings- og livsstils- endringer.

Det ville vært en spennende utfordring for arkitekter å undersøke hvordan arkitektur kunne bidratt til å gjøre Odderøyas mangfoldige kulturliv mer oversiktlig, helhetlig og tilgjengelig for både utøvere og besøkende. Kan dette bli oppnådd under en visjon om en mer bærekraftig og miljøvennlig øy? Det er nemlig

viktig å være klar over at det som skjer nå på Odderøya kommer til å bli en del av dens historie i fremtiden. Hvilke historier ønsker vi at øya skal formidle for de kommende generasjoner?

10) Odderøyas karakter: røff natur krydret med historiske spor av forsvarsmessig karakter. Bildet viser Østre Batteri, og her er den originale Haubitzer-kanonen hentet tilbake.

ANSVARET FOR FREMTIDEN

En interessant bemerkning man kan gjøre seg ved å gå gjennom listen av aktører på øya, er at noen av dem representerer visjoner om en mer bærekraftig fremtid.⁵⁹ Man kan med andre ord skimte et potensial for en delt visjon om bærekraft bak mylderet av aktører og virksomheter. Dette kommer frem i en artikkel om byarkitektur i Fædrelandsvennen fra 2012. Her ble flere personer spurt om hva som er det stygge og det skjønnne med Kristiansand. Én av de spurte var kunstner André Tribbensee som holder til på Odderøya; *Det stygge: Jeg opplever bymiljøet som nesten gjennomgående kommersielt. Sentrum virker som et stort kjøpesenter, menneskene synes åpenbart ikke å ha noe annen interesse enn å kjøpe, forbruke og bli stimulert av ulike tjenester. Fritid og kultur blir misforstått behandlet som varer og deler av en industri. Utviklings-strategiene vi har, synes å ha som hovedmål å øke produksjon, omsetning og forbruk av varer og tjenester. Samtidig vet vi at verden kveles av dette konseptet.*⁶⁰ Da han videre blir spurt om å berette om det skjønnne, kommer litt av denne fremtids-visjonen frem; *Snakker vi om det skjønnne, tenker jeg ikke bare på en penere overflate. Jeg ønsker meg et bymiljø som er preget av helhetlig livsstil, økologisk og sosial intelligens og tid. Dette vil da også komme til uttrykk i den fysiske arkitekturen. Et helhetlig konsept må til. Jeg tenker på livsstil og tiltak for innbyggerne som verken forurenser verden utenfor vår horisont og ikke utnytter mennesker for å produsere varer for vårt overforbruk. Byen bør være vårt felles livsrom og møtested, mest mulig fri for kommersielle interesser. Her kunne det i stedet skapes noe vi kan leve av og som vi liker å leve med... ..Og vi bør utvikle alternative boformer. Skal vi skape et bedre fysisk miljø, må vi først forandre vår mentale arkitektur. Byens fysiske miljø er preget av holdninger. Her kan ikke vi bare skyve ansvaret over til politikerne, dette gjelder oss alle.*⁶¹

Nylig ble Grønt Senter åpnet i den gamle Kommandantboligen på høyden nærmest byen. Bygget har fått anlagt en økologisk hage.⁶² Trenden med økologi og hagebruk har blitt foreslått for Posebyen i Kristiansand gjennom beplantning av bygårdsrommene.⁶³ En helning mot dette er vel så aktuelt på Odderøya og kan utgjøre et utgangspunkt for at kreative allianser kan oppstå, der bærekraftaspektet kunne stått sentralt.

Arkitekt-rollen har nemlig et viktig ansvar for miljøet, og bærekraftaspektet utgjør stadig mer en del av arkitekturfaget. *I dag står bygninger i Norge for omkring 40 % av den totale energibruken og omkring 50% av elektrisitetsbruken. Generelt kan der sies at i alle industrialiserte land står bygninger for en stor del av den totale energibruken. Globalt sett står bygningssektoren ansvarlig for 1/3 av de totale utsippene av CO2 ... Fra CO2-effekt av energi-tiltak i bygninger av* Karin Buvik, Marit Thyholt og Matthias Haase⁶⁴

Det er med andre ord et stort bærekraft-potensiale i å undersøke hva og hvordan vi bygger. Ved Odderøya kan man allerede skimte et engasjement rundt bærekraft. Dette utgjør en mulighet for arkitekter å bevisstgjøre rundt ulike alternativer bærekraftig arkitektur innehar. Dette kan eksempelvis være byggemetoder og byggematerialer mer bærekraftige en det typiske, men ikke like kjent eller benyttet. Naturlig bygging slik som halmballbygging, cob, stampejord og andre jordteknikker kunne blitt belyst. Disse er ikke aktuelle for hele Norge på grunnlag av klima, men i Sør-Norge er de relativt godt egnet.⁶⁵ I Norge finnes det allerede rundt 80 halmbygninger som har vist at de tåler det norske klimaet.⁶⁶ Halmbygging legger også tilrette for dagnadsarbeid og håndverk ettersom det ikke finnes lett tilgjengelige ferdigløsninger for slik bygging.⁶⁷ Det er også økonomiske gevinster ved halmbygging; selve materialet er billig,⁶⁸ kostnadsreduksjoner er mulig gjennom egeninnsats⁶⁹ og energibesparelse på oppvarming.⁷⁰

11) Arkitekt Rolf Jacobsen i aksjon under byggefasesen på Ormelet Studiobygg Tjøme. Her er arkitekten involvert "hands-on" i byggingen, og fungerer som mentor for tilreisende som søker mer kunnskap og kompetanse på Halmbygging.

I tillegg kan det arkitektoniske tilrettelegge for livsstils-endringer som har mindre negativ miljøpåvirkning. En eventuell kommende arkitektur på øya utfordrer arkitekten i møtet med kulturmiljøet. Hvor villige er egentlig disse aktørene til å endre sin livsstil? Kunne temaer som permakultur, naturlige hager og dermed småskala matproduksjon, kanskje til og med selvforsynthet og dyrehold fungert på øya? Ville en slik arkitektur også styrket Odderøyas identitet utad og dermed dens attraktivitet?

Arkitekt-nettverket Gaia har et relevant prosjekt på Tjøme; Gamle Ormelet Studiobygg, en trekonstruksjon oppført med halmvegger og leiregulv, samt solpaneler på taket.⁷¹ Bygget har som mål å være klima-nøytralt.⁷² Her vises miljøvennlige byggemetoder frem ved at man aktivt deltar i byggeprosessen.⁷³ Tilreisende arkitekter, arkitektstudenter, håndverkere og andre interesserte fra inn- og utland har deltatt for å lære mer om slik byggeskikk.⁷⁴

Cultiva har i de senere år endret retningen for satsningen sin inn mot barn og unge. Hovedsatsingen for Cultiva i perioden 2011-2022 skal være; *tiltak og prosjekter som i særlig grad vil styrke barn og unges livssituasjon gjennom å fremme deres kreativitet, kulturelle deltakelse, opplevelse og utvikling.*⁷⁵ I tillegg følger tre delsetninger; talentutvikling, kompetanse-utvikling og nye muligheter.

Med mangfoldet av tilbud og kompetanse på Odderøya er det mulighet for å oppfylle satsningspunktene. Det man mangler er en arkitektur som legger bedre til rette for at kreative allianser kan oppstå. Barn og unge må få delta, gjerne gjennom workshops. Aktører innen kreative fagfelt på Odderøya kan engasjeres, men andre kan også hentes inn til øya slik at ny kompetanse og kunnskap kan skapes der. Dette kunne fremmet de unges kreativitet. Vi kan se på det som å plante frø i de kommende generasjoner, som med rikelig tilgang på støtte og kompetanse, til slutt vil spire, blomstre og bære frukter. Frukten kommer i form av nyskapende idéer for fremtiden. Med fokus på bærekraft sår man også verdiholdninger hos barna. En bærekraftig fremtid starter først og fremst i sinnet hos mennesker, som Tribbensee poengterte. Men sinnene formes også av omgivelser og arkitektens muligheter for bruk og utfoldelse.⁷⁶ Arkitekter er dermed ansvarlige for hvilke holdninger de velger å representere og tillate gjennom sin arkitektur.

Et eventuelt studiobygg kunne representert en startfase i en prosess der øya styres mot en mer bærekraftig fremtid. Byggeprosessen kunne vært inkluderende og basert på en prøve og feile-prosess der formålet er å utvikle mer kompetanse på disse feltene. Videre ville et slikt bygg stått igjen som et fysisk eksempel på bærekraftig byggeskikk og arkitektur. Besøkende kunne selv opplevd og vurdert om en slik form for bærekraft harmoniserer med dem. Bygget kunne huset konferanser, foredrag, workshops, bibliotek, kafé og fungert som et konsulterende kunnskapssenter for tverrfaglige kreative allianser rettet mot miljøvennlighet. Kanskje noe slikt kunne vært mer relevant for Odderøyas utvikling enn et moderne museum?

FOKUS PÅ NABOLAGET

Vest-Agder Museet ser for seg et rikt nabolag på øya, med kunst og kultur-virksomheter tett innpå. Museet legger også stor vekt på at de nye byggene skal være moderne og nyskapende både arkitektonisk og teknologisk,⁷⁷ noe som i verste fall kan resultere i en monumental-arkitektur som både konkurrerer med konsert- og teaterbygget Kilden og Odderøya i seg selv. Arkitekter bør ha i seg en evne til å reflektere over hva arkitektur gjør med, og kan gjøre for mennesker.

The Big Rethink er en essay-serie som er publisert gjennom *Architectural Review* og skrevet av Peter Buchanan. I det siste konkluderende essayet skriver Buchanan om hvor vi bør fokusere for å kunne skape bevissthetsendringer i mennesker. *The focus is on the neighbourhood, in part because progress towards a true sustainability, and its concomitant way of life, cannot be delivered only by buildings, let alone individual ones.*⁷⁸ Fra Buchanans ståsted blir det derfor et meget viktig punkt for utviklingen på Odderøya å generere et nabolag der alle de ulike partene føler tilhørighet. Ikke bare tilføre det nyeste og mest moderne innenfor arkitektoniske enkeltbygninger for å oppnå "postkort-effekten," som et reklame-stunt for en industri. For å utdype hva som ligger i påstanden ovenfor presenterer jeg Christopher Day sin synsvinkel på moderne, teknologi- og industri-drevet arkitektur; *They're pictographic -they look impressive in photographs though can be dull to experience. They assert an outlook, imposing it on time, place and established cultural situation. They encourage architects to compete for fame by designing the novel -not because every situation is unique(which it is) but because memorability is only achieved with the unexpected. Sometimes it's unexpected just because it's so inappropriate! Fashion does'nt preclude sensitivity and artistry. But it encourages ego-led ideas,* fra *Spirit and Place.*⁷⁹

Arkitekturen på Odderøya må få beholde det levende, det menneskelige og det meningsfulle ved seg, og reklamen kan være at folk trives og er glad i stedet.

Nabolaget kan sees på som en forlengelse av hjemmet. Hvis følelsen av Odderøya som hjemsted tas bort fra de etablerte aktørene på Odderøya som følge av fremtidige museum-splaner, vil øya kunne miste mye av den kulturelle bærekraften den innehar. Ved å se på nabolaget som en større fraktal av hjemmet, kan vi legge til rette for et inkluderende samfunn på Odderøya, der aktørene på øya føler de har noe å komme med i selve utformingen av sine fellesrom. *If you spend eight hours of your day at work, and eight hours at home, there is no reason why your workplace should be any less of a community than your home,* fra *A Pattern Language* av Christopher Alexander med kolleger.⁸⁰

Noe av det kommunen legger til grunn når det kommer til utleiestrategi for Odderøya under punktet; aktivitet, er: *Det vil bli satt krav om aktivitet i lokalet og manglende bruk anses som mislighold. Plikt til deltakelse på fellesaktiviteter bør videre være utgangspunktet. Under ingen omstendigheter skal det foregå overnatting i lokalet.*⁸¹ I dagens samfunn er avstanden mellom jobb og hjem blitt kortere, og det å jobbe i sitt eget hjem er blitt ganske normalt.⁸² Ved kreative yrker, noe det er mye av på Odderøya, er gjerne skillet mellom arbeid og fritid enda mindre. Det å tillate folk og overnatte i leielokalene, dermed få behandle disse som sitt hjem på Odderøya, er viktig for å kunne skape engasjerte mennesker og ildsjeler, også for å styrke samholdet og naboskapet der.

12) Bildet viser Frank Gehrys Guggenheim Museum i Bilbao og er hentet fra Vest-Agder Museets brosjyre om planene på Odderøya. Er dette den moderne og nyskapende arkitekturen museet ser for seg? Vil slik arkitektur passe inn på øya?

13) Gaia Arkitektur Tjøme sitt kontor, oppført sommeren 1997 i tre-konstruksjon med halmvegger. Kaprer denne arkitekturen litt av den sjelen som eksisterer i miljøet på Odderøya allerede? Er den mer aktuell for øya?

Man kan gjennom riktig stimulering gi de boende en ansvarsfølelse for sine fellesområder og for de kommende generasjoner. Her kan arkitekter og arkitektur spille en stor rolle med å gjenreise hos mennesker en felles ansvarsfølelse for sine omgivelser.

På Odderøya det er muligheter for å studere ulike og alternative måter å bo på. Stadig flere søker alternative måter å bo på, og det er en del av arkitektens rolle å bevisstgjøre rundt potensialet slike boformer innehar. Et eksempel på dette er *The Tiny House Movement* som består av flere organisasjoner og grupperinger for mennesker som ønsker å bo minimalt.⁸³ Én av disse er; *Small House Society* som beskriver seg selv som; *a cooperatively managed organization dedicated to the promotion of smaller housing alternatives which can be more affordable and ecological.*⁸⁴ Ved en slik boform vil det miljømessige fotavtrykket kunne begrensnes. Når man er ferdig med boperioden pakker man

14) Bildet viser Dorte Mandrup Arkitekters "Read-Nest." Kunne en slik minimal måte å bo på vært aktuell for Odderøya? Ville det styrket øyas identitet?

rett og slett sammen huset sitt og drar, slik at naturen gradvis kan okkupere området på ny. Dette kan utfordre arkitekter til å studere tilrettelegging av infrastruktur der vann og elektrisitet gjøres tilgjengelig for de midlertidig boende. En undersøkelse av bærekraftige måter å levere energi og vann må til, og det må være enkelt å koble seg av og på disse nettene.

FRIVILLIGHET OG HÅNDVERK

Én av de mest engasjerte aktørene og største av foreningene på Odderøya er; Odderøyas Venner, med sine over 1200 medlemmer.⁸⁵ Kaféen de driver på øya vedlikeholdes kun gjennom dugnadsinnsats. Pengene de tjener går utelukkende til vedlikeholdsarbeid på Odderøya. Øya er for dem allerede et friluftsmuseum, og planene til Vest-Agder Museet kan komme til å svekke historien øya allerede forteller ved en eventuell realisering. I et debattinnlegg ment for lokalavisen Fædrelandsvennen blir dette fremhevet; *I Odderøyas Venner spør vi oss selv: hvorfor er så mange opptatt av hva som skal flyttes til Odderøya og så få opptatt av hva som allerede finnes her ute?*⁸⁶ Det er nå satt i gang en kulturhistorisk arbeidsgruppe som skal kartlegge Odderøyas historie, hvor Odderøyas Venner er blant de engasjerte.⁸⁷ Odderøyas Venner ble nylig tildelt Kristiansand Kommunes Frivillighetspris.⁸⁸ Kunne arkitektens rolle vært som delaktig organisator ved dugnadsbasert bygging, med ansvar for formidling av kunnskap og kompetanse?

Dette bringer oss inn på arkitektens innsikt og forståelse for håndverkerfaget. For å kunne formidle slik kunnskap som arkitekt må dette bli en større del av arkitektens rolle enn det er i dag. Arkitekter kan gjerne mer en nok teori om teknisk kunnskap, men ofte er avstanden lang mellom tegnebrettet og det arbeidet som skjer på byggeplassen.⁸⁹ En prøve og feile-prosess er avgjørende for å opparbeide seg en trygghetsfølelse for hva man driver med.⁹⁰ I arkitekturfeltet har det i de senere år blitt en del fokus på det som kalles en "hands on"-metode.⁹¹ Den innebærer at man har direkte kontakt med materialene og byggeteknikkene som benyttes, noe som gir arkitekter en større grad av selvsikkerhet når det kommer til denne praktiske delen av arkitekturfaget. Kabinettmaker James Krenov uttrykker dette på en fin måte i sin bok; *The Impractical Cabinetmaker*. Han skriver innledningsvis om studenter og deres frykt for håndverk-aspektet ved yrket; *These are observant people, perfectly capable of reasoning and straightforward methods -if left to do things without undue pressure. So let's not hustle them with efficiency, the need to perform. Let them get as close as they want to the wood they like. And choose their own tools, develop a feel for these, and work from there. To do this, we all need time. A point some of us should remember, and help each other toward, is the condition of undisturbed closeness to what we are doing. Very likely there is a critical stage before we develop the confidence not only to work harmoniously, as is right for us, but also to defend our way and the enjoyment it brings.*⁹² Selv om Krenov skriver om møbelsnekker-studenter, er dette vel så aktuelt for arkitekt-studenter. Det må være rom for en prøve og feile-prosess, der god tid er en viktig faktor. Det er til tider mye fokus på effektivitet og tekniske løsninger, noe som kan distansere arkitekter fra materialene og teknikkene som benyttes.

*The idea of the architect as a maker has to be backed by a new kind of contract in which he is recognized as the maker, and has the expertise, experience, and desire to work every day with money and to take actual responsibility for pouring concrete, placing steel, building the structure, and so on. Fra *The Nature of Order, A Vision of a Living World*, av Christopher Alexander.⁹³*

For å kunne opparbeide seg mer kompetanse innenfor håndverker-feltet, ligger det muligheter for å ta på seg små oppdrag som eksempelvis utformingen av et vindu eller en dør i et større bygg. Slikt kan gjøres i samarbeid med en som gjør dette av yrke. Slike småskala oppdrag kan utgjøre en alternativ inntekt mellom større prosjekter, og det vil også gradvis gjøre at allmennheten får større aksept og forståelse for arkitekters kompetanse også som håndverkere.

Friluftsområdet på Odderøya har et potensial når det kommer til temporære utendørs-utstillinger, og naturen bør kunne benyttes til slikt så lenge det ikke gjør skade på den. Slike temporære byggverk og installasjoner kunne vært gjort av engasjerte med finansiell støtte fra kommunen eller kommersielle interesser som tillater en slik prosess.

Også gjennom å reise et nytt bygg, eksempelvis et studiobygg, kan man invitere til en prøve og feile-prosess under veiledning av spesialister og kompetente fagfolk. Her kan arkitekten tre mer inn i håndverker-rollen for å utvikle sin egen kompetanse på feltet. Odderøyas Venners arbeid er inspirerende og viser at dugnadsånden finnes på øya.

15) "Flying View" av Erik Pirolt, som er en av kunstnerene på Odderøya. Mye av kunsten hans bærer preg av dyktig håndverk og kan inspirere arkitekter.

KONKLUSJON

På Odderøya er det gode muligheter for arkitekter å påvirke i en bærekraftig retning. Odderøya bærer i tillegg med seg en rik historie som det er viktig for arkitekter å bevare og føle et ansvar for. Det har kommet frem at øya med sine fortidsminner spredt rundt i røff natur allerede fungerer som et friluftsmuseum. Det er store muligheter for arkitekter til å forsterke øya som et levende museum, i tillegg undersøke andre bruksmuligheter for fortidsminnene som kan være aktuelle for å styrke Odderøya som attraktivitet. Gjennom essayet har Vest-Agder Museets planer for utviklingen på Odderøya blitt belyst, og det har kommet frem at å etablere enda et friluftsmuseum på øya kan være hemmende og i verste fall trekke fokuset bort fra den historien øya allerede bærer på. Det bør heller fokuseres på de historiene øya allerede innehar og studere muligheter for formidling av disse.

Øya har et potensial for eksperimentering innenfor miljøbevissthet, kreative allianser, tverrfaglighet og kulturformidling. Det mangler en godt artikulert visjon om en mer bærekraftig øy, men muligheten for dette kan man skimte blant kulturaktørene. Dermed er en av arkitektenes roller å være med på å skape nettopp denne visjonen og sørge for at den er artikulert nok til å invitere til et inkluderende samarbeid blant de ulike interessegruppene. Essayet har belyst at ansvaret for fremtiden står som en grunnleggende pillar i dagens arkitektutdanning, og at et bærekraft- og miljøperspektiv er en vesentlig del av faget.

Under kartleggingen av det som skjer på og rundt Odderøya har det kommet frem flere mulige måter arkitekter kan trekke seg utenfor sin vanlige rolle som bygningsdesigner. En rolle som organisator og drivkraft for dugnadsbasert og frivillighets-arbeid har blitt funnet. Det har også blitt drøftet måter kultur, kunnskap og kompetanse kan formidles i kombinasjon med en slik prosess. For at slike situasjoner skal oppstå er det viktig for arkitekten å stimulere mennesker til å bygge opp en større ansvarsfølelse for deres felles omgivelser. Slikt kan oppnås ved at arkitekter retter et større fokus mot nabolaget enn mot enkeltbygninger. I tillegg må menneskene på øya få behandle den som sitt hjem. På øya er det funnet et mulig potensial for å utvikle alternative boformer. Videre har essayet gjort funn som heller mot at arkitekter må få komme tettere på og opparbeide seg et nærmere forhold til selve byggeprosessen, materialer og byggeteknikker; en håndverker-rolle.

En slik rolle som håndverker er en aktuell måte for arkitekter å opparbeide seg kompetanse på ulike byggeteknikker og materialbruk. Dette er spesielt aktuelt for arkitektens rolle på Odderøya, der det skal bli et større fokus på kreative allianser. Relevant kompetanse og fagfolk kan enten hentes direkte fra øya eller bringes inn utenfra. Slik kunnskap kan formidles gjennom inkluderende byggeprosesser der en prøve og feile-prosess er avgjørende. I tillegg er det funnet at det er rom på øya for et formidlingsbygg som viser frem alternative bærekraftige byggeteknikker og materialer. Et slikt bygg vil stå igjen som et fysisk eksempel på dette, i tillegg til å fungere som base for konferanser, workshops og dermed formidling av kunnskap på disse områdene. Dette kunne vært med på å styrke Odderøyas kulturelle og bærekraftige identitet, og utgjort en startfase for en mer artikulert visjon om en bærekraftig øy.

Det finnes altså lovende muligheter for arkitekter til å påvirke Odderøya mot en mer bærekraftig fremtid, men det kan komme til å kreve at arkitekten må tre ut av komfortsonen og inkludere flere roller.

16) Kjærestepar på toppen av Odderøya nær hovedkommandoen.

KILDER

Side 1

- 1 Et søk på "architecture design" genererer over 500 millioner treff på internett(Google). Flere universiteter verden over, i tillegg til studieretninger innenfor arkitektstudier, innholder ordet; "design." Eksempel fra norge; "Arkitektur- og Designhøyskolen i Oslo": <http://www.aho.no> Ikke bare gjelder dette universiteter og utdanning, men også arkitektfirmaer. Et av de mest kjente på verdensbasis er: Snøhetta, som beskriver seg selv som: "Snøhetta is an integrated design practice of architecture, landscape, interiors, furniture, graphic and brand design, with offices in Oslo, Norway, and New York..."
Fra: www.snohetta.com/ Design er svært en integrert del av arkitekturfaget. Arkitekten som designer av bygninger og omgivelser kaller jeg derfor for den "vanlige" arkitekt-rollen.
- 2 <http://odderoyasvenner.com/index.php?articleid=6>
- 3 "Det må være helt klart at Odderøya først og fremst er et natur- og rekreasjonsområde av den største betydning for byen." fra Synspunkt, Fædrelandsvennen, Carl Bugge og Jon A. Johannessen, for styret i Odderøyas Venner, 20. Mars 2014
Link: <http://www.fvn.no/mening/synspunkt/Odderoya-og-fremtiden-2575625.html#.U2TBLVyGw48>
- 4 <http://no.wikipedia.org/wiki/Odderøya>
- 5 "Helomvending i forslag til Vest-Agder-museet: Friluftsmuseet flyttes ikke til Odderøya. Etter over 15 års planlegging, gjør kommune og fylkeskommune helomvending: De vil likevel ikke flytte friluftsmuseet fra Kongsgård til Odderøya."
Fra Fædrelandsvennen, Tone Sandberg, 24. Februar 2014
Link: <http://www.fvn.no/lokalt/kristiansand/Friluftsmuseet-flyttes-ikke-til-Odderoya-2561160.html#>
- 6 "Positivt overrasket og begeistret over det som har utviklet seg på øya uten nevneverdig kommunal innvirkning."
Fra "Oppsummering av lytterunde... og veien videre..." Av Prosjekt Odderøya Utvikling; Nils Olav Berge, Pål Karsten Kristensen og Erik Søderlind, 21. August 2012
Link: <http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Odderøya%20-%20leietakerinformasjon%20210812.pdf>
- 7 <http://loype.kulturminneaaret2009.no/kulturminneloyper/odderoeya-2013-201dden-ubetalelige-herlighed201d/jordbruket-paa-oeya>
- 8 <http://loype.kulturminneaaret2009.no/kulturminneloyper/odderoeya-2013-201dden-ubetalelige-herlighed201d/ladestedet-hullet>
- 9 <http://loype.kulturminneaaret2009.no/kulturminneloyper/odderoeya-2013-201dden-ubetalelige-herlighed201d/gravane>

Side 2

- 10 [http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Bilder/NYHETER%202014/Karantenestasjonen%20\(2\).pdf](http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Bilder/NYHETER%202014/Karantenestasjonen%20(2).pdf)
- 11, 12 <http://loype.kulturminneaaret2009.no/kulturminneloyper/odderoeya-2013-201dden-ubetalelige-herlighed201d/karantenestasjonen>
- 13 <http://epidemi.as/innflytting-pa-lasarettet/>
- 14 Denne påstanden kommer fra min egen erfaring, blant annet fra guidet rundtur høsten 2013 på Odderøya med styremedlem i Odderøyas Venner Jon A. Johannessen, som selv tilhører den eldre generasjonen. Odderøya var vernepliktsavdeling for Sørlandet, og mange av de i eldre generasjoner(bl. a. J. A. Johannessen) tjente militæret her. Odderøya var også sentral i situasjonen på Sørlandet under krigen. For de som levde på denne tiden knyttes nok mye av øyas identitet til invasjonen da øya var i krig.
- 15 <http://www.kristiansand.no/no/Bo-og-leve/Om-byen/Historisk-utvikling/>
- 16, 17 <http://loype.kulturminneaaret2009.no/kulturminneloyper/odderoeya-2013-201dden-ubetalelige-herlighed201d/festningsanleggene>

Side 3

- 18 <http://www.kulturminnefondet.no/content/1276428245/Befaring-Sondre-Batteri-Odderoya-Kristiansand-Vest---Agder>
- 19 Påstanden henvender seg mot moderne museums-arkitektur, hvor selve byggverkene gjerne fremstår som spektakulære, skulpturelle og kunstneriske. Viser til boken; Contemporary Museums, oversatt Museums Arkitektur, av Chris Van Uffelen, 2010, ISBN 9783833160325
- 20 <http://odderoyasvenner.com/index.php?articleid=6>
- 21 <http://www.verneplaner.no/?f=landsverneplan&id=228195&a=6>
- 22 <http://loype.kulturminneaaret2009.no/kulturminneloyper/festningsverker-i-kristiansandsfjorden/odderoeya>
- 23 "Vårt mål er å bevare øyas historie og minnesmerker som vitner om folks vilje til å verne om land og frihet."
Link: <http://odderoya.no/odderoyas-venner-gir-ut-historisk-kart>
I tillegg har jeg selv vært på flere befaringer på Odderøya og personlig sett minnesmerker satt opp i regi av Odderøyas Venner, mange av dem er beskjedne og repektfulle i måten de er utført; enkle og informerende, ofte som inskripsjoner på små metallplater festet på store steiner.
- 24, 25 <http://www.verneplaner.no/?f=landsverneplan&id=228195&a=6>

Side 4

- 26, 27, 28, 32 <http://www.kristiansand.kommune.no/no/Administrasjon/Teknisk-sektor/Prosjekter/Odderoya-Utvikling/>
Publisert: 02. April 2012 Sist endret: 25. Januar 2013 Publisert av Svein Tybakken
- 29 “Resterende bygg på Flaten. De andre bygningene som står på Flaten er ikke vurdert som kulturhistorisk verdifulle eller av praktisk interesse for museet. Disse kan rives for å gi plass til utviklingen av det nye friluftsmuseet.”
I brosjyren kommer det klart og tydelig frem hvordan Vest-Agder Museet har tenkt seg Flaten som plassering for friluftsmuseet. Dette er hentet fra en brosjyre som fantes tilgjengelig på nett fra adressen: <http://vest-agdermuseet.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272>
Det kan nå se ut som om linken ikke lenger fungerer, men undertegnede var heldig og fikk lastet den ned mens den enda var oppe. Brosjyren kan muligens oppdrives ved å kontakte Vest-Agder Museet. Den kan også bli tilsendt på mail fra undertegnede om dette er ønskelig: henrik_norbakk@msn.com
- 30, 33 “Helomvending i forslag til Vest-Agder-museet: Friluftsmuseet flyttes ikke til Odderøya. Etter over 15 års planlegging, gjør kommune og fylkeskommune helomvending: De vil likevel ikke flytte friluftsmuseet fra Kongsgård til Odderøya.”
Fra Fædrelandsvennen, Tone Sandberg, 24. Februar 2014
Link: <http://www.fvn.no/lokalt/kristiansand/Friluftsmuseet-flyttes-ikke-til-Odderoya-2561160.html#>
- 31 “En flytteprosess som dette åpner også for at museet kan gjennomføre påkrevd restaurering, sprinkling, og tilrettelegging av for eksempel klimaforbedrende tiltak som ventilering under grunnmurer osv. Dette er tiltak som neppe ville blitt finansiert på Kongsgård i overskuelig fremtid. Ved en flytting kan en slik sårt tiltrengt oppgradering gjøres parallelt.”
Fra: <http://www.naturexpo.no/nyheter/museum-til-odderoea.aspx>, se link på siden; “10 gode grunner for å flytte museet til Odderøya.”
Direktelink; http://www.webdisk.no/upfiles/k609_naturexpo/10%20gode%20grunner%20til%20a%20flytte%20museet.pdf
- 34 Sitatet er hentet fra introduksjonsdelen; “Tettere på historien, nærmere publikum,” fra brosjyren.
Gikk tidligere ann å laste ned brosjyren i pdf fra; <http://vest-agdermuseet.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272>
- 35 Påstanden kommer fra sitatet; “I dag er det rundt 30.000 besøkende ved museet på Kongsgård. Ved en nyetablering på Odderøya vil besøkstallet med sikkerhet mangedobles, delvis på grunn av beliggenheten, men også på grunn av mulighetene plasseringen gir for å utvikle et nytt museumskonsept.” s. 6 fra brosjyren til Vest-Agder Museet som kunne lastes ned fra;
<http://vest-agdermuseet.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272> Kan bli tilsendt på mail om det er ønskelig: henrik_norbakk@msn.com
- 36 “Industri (latin: industria, flid) er en form for økonomisk virksomhet som er kjennetegnet av at
- Råvarer blir omskapt til ferdige produkter.
 - Produksjonen foregår i stor skala.
 - Innsatsfaktorene som arbeidskraft og maskiner er utbyttbare.
 - Store forhåndsinvesteringer er nødvendig om det skal bli utbytte av det.
 - Produksjonen er standardisert. Det førte til at industrivirksomheter kunne produsere langt mer effektivt enn vanlige håndverksbedrifter.”
- Fra: <http://no.wikipedia.org/wiki/Industri>, se henholdsvis; <http://snl.no/industri>; “men spesielt om fabrikkmessig fremstilling av varer.”
Sammenligning med definisjonen av “opplevelses-industri”, en definisjon som fremstår svært uklar og lite innrammet, kan man gjøre ved å lese gjennom; <http://www.agderforskning.no/reports/opplevelsesindustriutredning.pdf> (starter på s. 6 med “Hva er egentlig opplevelsesindustri?”), og man kan spørre seg om småskala, håndverksbasert produksjon av kunst- og kulturopplevelser virkelig inngår under definisjonen; industri, eller om dette først inntreffer når dette foregår på et visst størrelsesmessig nivå, fokusert på effektivisering, økt omsetning, automatisering og maskinisering?
- 37 <http://www.vestagdermuseet.no/friluftsmuseet-pa-kongsgard/>
- 38 “Bygningene som i dag utgjør Setesdalstunet gir oss mulighet til å vise frem en nasjonal kulturskatt til et publikum som aldri ville hatt muligheten til å oppleve dette andre steder. Dersom vi ikke hadde hatt disse som en del av museets samling, måtte man reist 20 mil fra kysten for å få denne opplevelsen.” Fra s. 12 i brosjyren til Vest-Agder Museet. Fantet tidligere tilgjengelig på link:
<http://vest-agdermuseet.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272> Kan bli tilsendt på mail om det er ønskelig: henrik_norbakk@msn.com

Side 5

- 39 “Vi vil veldig gjerne ha kunstnere, filmfolk, kommunikasjonsfolk, lys- og lydfolk, designere, musikkindustri og mye annet som våre nye naboer.” Fra s. 12. fra brosjyren til Vest-Agder Museet som tidligere var tilgjengelig på link:
<http://vest-agdermuseet.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272> Kan bli tilsendt på mail om det er ønskelig: henrik_norbakk@msn.com
- 40 “Vi erkjenner at en så stor etablering som museet vil innebære at andre aktører kan bli nødt til å finne nye lokaler...” Fra. s. 12 fra brosjyren til Vest-Agder Museet som tidligere lå tilgjengelig på link: <http://vest-agdermuseet.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272>
Kan bli tilsendt på mail om det er ønskelig: henrik_norbakk@msn.com
- 41 “Å flytte friluftsmuseet fra Kongsgård til Odderøya er en visjonær tanke, men meget omdiskutert og ekstremt kostnadskrevende og risiko-fyllt å gjennomføre.” Fra “Utkast til Saksfremstilling” av Fylkesrådmannen, som senere var med og bidro til at flytting ikke ble vedtatt. Kan nedlastes fra link; <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.vestagdermuseet.no%2Fwp-content%2Fuploads%2F2014%2F02%2FVedlegg-2-til-styresak-0914-Utkast-til-saksfremstilling-fra-Vest-Agder-fylkeskommune.docx&ei=rO5kU8KeAYaDzAOxrYDoAg&usq=AFQjCNE2RNU2uBecc2W3F0qSDmUaLPqgA&sig2=xdqoEI9VJ-1VzzDXBrnS7g&bvm=bv.65788261.d.bGQ>
- 42, 43, 46 Hentet fra Kristiansand Kommunes Kulturstrategi 2013-23, og kan lastes ned i pdf-format fra;
<http://www.kristiansand.kommune.no/no/Administrasjon/Kultursektoren/Kulturstrategi-Kristiansand/>
- 44 “Kilden Teater- og Konserthus for Sørlandet har en arkitektur, beliggenhet, organisering og programprofil som gir en rekke ulike effekter for byen. Kulturlivets aktører og publikum har fått visnings-arenaer på nivå med kjente kulturbygg i europa og verden.” Under “kilden-effekten”, fra Kulturstrategien. Kan lastes ned i pdf-format fra;
<http://www.kristiansand.kommune.no/no/Administrasjon/Kultursektoren/Kulturstrategi-Kristiansand/>

- 45 <http://www.kilden.com/arkitekturen>
- 47 “Kristiansand kommune opprettet “Kristiansand Kommunes Energiverksstiftelse” -Cultiva – 6. desember 2000 for å sikre at deler av de midler som kommunen ble tilført ved salg av eierandeler i Agder Energi A/S, skulle tjene innbyggerne på lang sikt...
...Stiftelsens formål er å sikre arbeidsplasser og gode levekår i Kristiansand ved å gi støtte til prosjekter ved etablering av kunst-, kultur- og kunnskapsinstitusjoner eller organisasjoner som bidrar til nyskaping, utvikling og kompetansebygging ved kreative miljøer i Kristiansand. Kunnskapsinstitusjoner som utvikler kreativitet og nyskaping kan tildeles midler fra stiftelsen. Institusjoner eller organisasjoner som mottar støtte må drive virksomhet på kvalitativt høyt nivå til nytte for lokalsamfunnet.”
Hentet fra “Om oss” på Cultivas hjemmeside. For mer informasjon; <http://cultiva.no>

48 <http://www.stiftelsenska.no/index.php?id=5&id2=INNVILGEDE>

Side 6

- 49 Fra “Oppsummering av lytterunde... og veien videre....” Utført av Prosjekt Odderøya Utvikling; Nils Olav Berge, Pål Karsten Kristensen og Erik Søderlind, 21.August 2012.
Kan lastes ned i pdf-format fra link:
<http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Odderøya%20-%20leietakerinformasjon%20210812.pdf>
- 50, 56 <http://odderoya.no/aktorer>
- 51 Denne informasjonen finnes på <http://no.wikipedia.org/wiki/Odderøya>, mer om trykkpressen finnes på:
<http://odderoya.no/kristiansand-grafiske-verksted-kgv> og <http://www.perfronth.com/kgv.html>
- 52 Fra “Oppsummering av lytterunde... og veien videre....” Under avsnittet “Tildeling av lokaler - status” følger punktene;
• «Førstemann til mølla»
• Tildeling preget av tilfeldighet, tips, vennskap
• Uklare tildelingskriterier
• Informasjon om ledige lokaler er vanskelig tilgjengelig
• Etterlyser mer åpenhet omkring tildelinger
Utført av Prosjekt Odderøya Utvikling; Nils Olav Berge, Pål Karsten Kristensen og Erik Søderlind, 21.August 2012.
Kan lastes ned i pdf-format fra link:
<http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Odderøya%20-%20leietakerinformasjon%20210812.pdf>
- 53 Fra “Oppsummering av lytterunde... og veien videre....” Under avsnittet “Tildeling av lokaler forts” under; “Krav til leietakere,” følger punktene:
• Vurdere profesjonalitet, kvalitet og aktivitet
• Ivareta profesjonelle og amatører – ulikt regelsett? Viktig med balanse
• Mangfold er viktig (aktiviteter og kunstformer),
men visse faglige krav bør gjelde (utdanning, kvalitet eller formål/mening med det en gjør)
• Krav til aktivitet og engasjement – viktig å skape miljø – gir energi
• Må gi noe tilbake – stille ut (passer nødvendigvis ikke alle)
• Ikke «stempel eller formalkunnskap», men krav til produksjon
• Amatører må få en sjanse, viktig med et lavterskeltilbud
• Viktig med profesjonell kjerne, men med muligheter for andre
• Må passe inn i etablerte miljøer
• Evalueringsgruppe
Utført av Prosjekt Odderøya Utvikling; Nils Olav Berge, Pål Karsten Kristensen og Erik Søderlind, 21.August 2012.
Kan lastes ned i pdf-format fra link:
<http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Odderøya%20-%20leietakerinformasjon%20210812.pdf>
- 54 Fra “Oppsummering av lytterunde... og veien videre....” Under avsnittet “Videreutvikling av miljøet, og Odderøya” følger:
• Kommunikasjon og informasjon – etablere hjemmeside for Odderøya
• Skilting og synliggjøring (ivareta sikkerhet ift produksjon og utstyr)
• Tilrettelegge for turister, cruisebesøkende - stort potensial
• Lokaler for workshops og utstillinger
• Kunstmarked – mulig å få til?
• Legge til rette for temporære utstillinger ute
• Leietakerforening?
• Museumsplanene
Utført av Prosjekt Odderøya Utvikling; Nils Olav Berge, Pål Karsten Kristensen og Erik Søderlind, 21.August 2012.
Kan lastes ned i pdf-format fra link:
<http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Odderøya%20-%20leietakerinformasjon%20210812.pdf>
- 55 “Allmenheten inviteres inn, men fortsatt allment lite kjent” Fra “Oppsummering av lytterunde... og veien videre....”
Av Prosjekt Odderøya utvikling; Nils Olav Berge, Pål Karsten Kristensen og Erik Søderlind, 21.August 2012.
Link: <http://www.kristiansand.kommune.no/Global/Odderøya%20-%20leietakerinformasjon%20210812.pdf>
- 57 Informasjon om Odderøya Open og program finner man på www.odderoya.no, og følgende link viser et eksempel på vårens program;
<http://www.odderoya.no/varens-odderoya-open---2014>
- 58 Denne påstanden er basert på egne erfaringer som deltaker på Quartfestivalen, Odderøya Live, Skvuppfestivalen og Måkeskrik.
Mine egne observasjoner av alderen på publikum forteller meg at disse er relativt unge, og appellerer først og fremst til mennesker i aldersgruppene; tenåringer(13-18) til godt voksne(45-55). Disse kaller jeg de yngre generasjoner, noe som da også inkluderer den typiske studentens foreldre. I min vennekrets i Kristiansand var ofte Quartfestivalen sommerens høydepunkt, og markerte for mange av oss et skritt ut i større selvansvar og en mer voksen alder. Gjennomsnittet hos oss lå på rundt 16 år da vi for første gang fikk delta uten foreldre eller voksne som følge. Mye at disse festivalene gjorde at vi følte oss mer voksne, var med på å gjøre dem svært attraktive. Noe jeg våger å påstå at gjelder for mange unge også i dag.

Side 7

- 59 Denne påstanden gjelder ikke for alle aktørene på Odderøya. Hos noen derimot kommer dette klart frem gjennom fokusområder som bærekraftige løsninger for bedrifter og i hverdagen, fokus på natur og bruk av naturressurser, gjenbruk og økologi:
<https://www.facebook.com/grontsenter> og <http://grontsenter.no/2-innhold/50-gronn-profil>
<http://www.odderoya.no/gronn-hverdag-sorvest>
<http://www.odderoya.no/stiftelsen-miljofyrtarn>
<http://www.naturama.no>
<http://www.odderoya.no/om-igjen-sa>
<http://www.odderoya.no/atelier-dalgaard>
<http://www.odderoya.no/vaktbua>
Mens hos andre må man gjerne se gjennom linjene. Bærekraftvisjonen kommer til uttrykk i selve kunsten og skimtes gjennom personlighetene til noen av kulturaktørene;
<http://www.odderoya.no/trond-nicholas-perry>
<http://www.odderoya.no/erik-pirolt>
<http://bjorn-enes.blogspot.no>
<http://magnemyhren.no/WP/>
<http://www.odderoya.no/kulturbarnehagen-pa-odderoya>
<http://www.odderoya.no/aslaug-steen>
<https://www.facebook.com/Omigjen?fref=ts>
<http://www.odderoya.no/andr-tribbensee>
- 60, 61 http://www.husbanken.no/byggeskikk/arkitektur-sorlandsbyene//~/media/Byggeskikk/Byarkitektur_Kristiansand_kpl.ashx
- 62 <http://odderoya.no/gront-senter-apnet>
- 63 <http://www.kristiansand.kommune.no/PageFiles/16437/UMB%20-%20Økoby%20Posebyen.pdf?epslanguage=no>
- 64 Sitatet er hentet fra en artikkel i "Arkitektur N, 06/2009" ved navn "CO2-effekt av Energiltak i Bygninger," av Karin Buvik; Marit Thyholt og Matthias Haase. Link til artikkelen i pdf-format:
<http://northpass.ivl.se/download/18.50a499dd132037d524e80002472/1350484458000/CO2-effekt+av+energiltak+i+bygninger.pdf>

Side 8

- 65, 66, 67 I en artikkel i Aftenposten; "Husveggene er stablet, stappet og frisert," skrevet av Liv Jorunn Denstadli, Siri Marte Kværnes, 13. November. 2013, blir bl.a. Arkitekt i Gaia Arkitekter; Rolf Jacobsen, intervjuet i forbindelse med halm som byggemateriale: "Hvis man summerer opp egenskapene til en halmvegg, vil man komme best ut på faktorer som blant annet ressursforbruk, klimaregnskap og innneklima, mener sivilarkitekt Rolf Jacobsen i Gaia Arkitekter, som har spesialisert seg på økologiske byggemetoder. Halmhusbygging er sannsynligvis den mest miljøvennlige byggemetoden som finnes. Halm er en stor, men lite brukt ressurs som vi bør utnytte bedre, mener Jacobsen. I dag er bare rundt åtti hus i Norge bygget med halm. Selve teknikken oppsto i Nebraska i USA rundt forrige århundreskifte, omtrent samtidig med den dampdrevne halmballpressa. Det er naturlig å tro at det var en oppfinnsom immigrant uten tilgang på andre byggematerialer som satte opp det aller første halmhuset, sier Jacobsen. Første gang Jacobsen leste om halmhus, tenkte han at det var for godt til å være sant. I dag er han overbevist, og har bygget sitt eget arkitektkontor i halm. Så hvorfor er det ikke flere som kaster seg på denne byggemetoden? «Hands on»-bygging er på vei ut. Skal du bygge et halmhus, er du nødt til å gjøre det meste av jobben selv, det finnes ingen ferdigpakker du kan kjøpe. Kunne man bestilt et ferdig halmhus, tror jeg at langt flere hadde valgt det, sier han. Arkitekten mener også at det norske klimaet skaper en utfordring for hus av halm. Vestlandet eller Nord-Norge er ikke optimalt for halmvegger på grunn av mye vind og regn, og vi anbefaler normalt ikke å bygge der uten at man gjør spesielle tiltak først, råder han." Link til artikkelen; http://www.aftenposten.no/bolig/Husveggene-er-stablet_-stappet-og-frisert-7372296.html#.U2Uc_VyGw48
- 68, 69, 70 Materialkostnader: "Normalt vil en kunne anskaffe halmballer for under 10kr pr. halmball i de kvanta det er snakk om til f. eks. boligbygging. Selvfølgelig hvis en har et godt forhold til nabobonden, så kan en tenke seg praktiske byttehandler; f.eks. et lass med halm baller mot noen flasker rødvin.... For en vanlig, liten enebolig på mlag 100 m², vil det være behov for ca 400 halmballer, til en kostnad på kr. 4000. Imidlertid må vi ha i mente at halmballkonstruksjonen kun utgjør ca. 20% av bygget(vegger) og at den mulige besparelsen er begrenset til denne andel. Dette er noe av bakgrunnen for å søke å utvikle mer totale halmballhus; hvelvkonstruksjoner, domer, takkonstruksjoner/himlinger, golv. m.m." s. 60
Kostnadsreduksjon ved egeninnsats: "Det vil imidlertid være riktig også å se på de mulige kostnadsreduksjonene ved egeninnsats, da dette er mer åpenbart og aktuelt her enn for noe annet byggemateriale. For et stort flertall av de hundrevis av halmballbygg som føres opp i USA, er egeninnsats og dugnad/workshops en viktig del av prosjektet, og også en viktig drivkraft for nettopp å velge halmballkonstruksjon. Det må også settes opp som et viktig kriterium for vurdering av halmballkonstruksjoner, at det er mulig for så mange som mulig å delta i byggeprosessen; eldre, kvinner og barn. Halmballbygging er kanskje den mest demokratiske byggemetode vi kjenner. Halmballbygging bidrar til å skape et deltagende felleskap mellom forskjellige typer mennesker, hvor en ellers ser at dagens byggeplasser totalt er dominert av unge menn som håndterer bråkete maskiner. En egeninnstats som er begrenset til halmballkonstruksjon, pussing av vegger og tak, vil kunne gi opptil 50% reduksjon i investeringskostnadene."s. 60-61
Driftskostnader: "Halmballkonstruksjonens gode isoleringsevne vil kunne gi en energi-besparelse på oppvarming i størrelsesorden 5-10%(kun vegger) av en boligs totale energiforbruk. Igjen vil mer totale halmbyggekonsepter kunne gi en enda større gevinst. I et livsløpsperspektiv vil dette være betydelig."s. 61
Fra "Halm som byggemateriale" s. 60-61, av Rolf Jacobsen, 1999, ISBN 82-485-0002-0
- 71, 72, 73, 74 Informasjon om bygget er hentet fra linken; <http://www.gamleormelet.no/wp-content/uploads/2013/05/Beskrivelse-gaia-1.pdf>
I tillegg har undertegnede selv bidratt i byggingen av bygget som en av de mange tilreisende som har kommet for å lære mer om slik byggeskikk.
- 75 <http://cultiva.no/satsingsomroder/>

- 76 Påstanden er inspirert av Christopher Alexander når han skriver om det å føle at man lever: "There is a myth, sometimes wide spread that, a person need do only inner work, in order to be alive like this; that a man is entirely responsible for his own problems; and that to cure himself, he need only change himself. This teaching has some value, since it is so easy for a man to imagine that his problems are caused by "others". But it is a one-sided and mistaken view of the belief that the individual is self-sufficient, and not dependent in any essential way on his surroundings. The fact is, a person is so far formed by his surroundings, that his state of harmony depends entirely on his harmony with his surroundings. Some kind of physical and social circumstances help a person come to life. Others make it very difficult."
Fra "The Timeless Way of Building", s. 106, av Christopher Alexander, 1979, ISBN-10: 0195024028

Side 9

- 77 Brosjyren til Vest-Agder Museet inneholder et eget avsnitt som heter; "Et nytt og moderne museum", s. 6 I tillegg står det i innledningsdelen; "Vår visjon er ikke å flytte museet fra Kongsgård til Odderøya. Vår visjon er å etablere et nytt, moderne og levende museum nærmest mulig publikum. Den viktigste begrunnelsen er at flest mulig skal kunne bli kjent med vår egen historie – og la seg fascinere, engasjere og begeistre av denne." Brosjyren benytter seg også av et foto av Gehrys Guggenheim Museum, Bilbao. Brosjyren var tidligere tilgjengelig på linken; <http://vest-agdermuseum.no/artikkel.aspx?m=119&amid=1272> Kan bli tilsendt på mail om det er ønskelig: henrik_norbakk@msn.com
- 78 Sitatet er hentet fra "The Big Re-Think Concludes Neighbourhood as the Expansion of the Home" 5. Juni 2013. Av Peter Buchanan, Architectural Review
- 79 Sitatet er hentet fra "Spirit and Place" s. 12, av Christopher Day, 2002, ISBN: 0-7506-5359-0
- 80 Sitatet er hentet fra "A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction," s. 222, av Christopher Alexander, Sara Ishikawa and Murray Silverstein, Center for Environmental Structure of Berkeley, California, 1977, ISBN-10: 0195019199
- 81 Hentet fra s. 11. Publisert 24 Januar 2013.
<http://www.kristiansand.kommune.no/Documents/Planer%20og%20prosjekter/Odderøya%20-%20utleiestrategi%20-%20sak%20versjon%203.pdf>
- 82 Søk på "work from home" genererer 5 og en halv milliarder treff, mens "work at home genererer 5,7 milliarder treff på internett(google). For mer se: <http://en.wikipedia.org/wiki/Homeworker>

Side 10

- 83 http://en.wikipedia.org/wiki/Small_house_movement
Slike små hus finnes i en mengde variasjoner, se forøvrig: <http://tinyhouseblog.com/gallery/>
- 84 Sitatet er hentet fra <http://smallhousesociety.net>
- 85, 88 <http://odderoya.no/velfortjent-frivillighetspris-til-odderoyas-venner> Publisert: 12.11.2013
- 86 Sitatet er hentet fra <http://odderoyasvenner.com/?articleid=39>
- 87 <http://odderoya.no/kulturhistorisk-arbeidsgruppe-etablert>
- 89 "The distance between sleek design and sweated labour marks very starkly the limits of architectural influence" hentet fra "Fran Tonkiss on the Architect's Duty to Construction Workers", av Fran Tonkiss, 5 April 2014, Architectural Review.
- 90, 91 "In our experience, one of the scariest snakes in the room is the fear of failure, which manifests itself in many ways like fear of being judged, fear of getting started, fear of the unknown. And while much has been said about fear of failure, it still is the single biggest obstacle people face to creative success... .. Fear of failure holds us back from learning all sorts of new skills, from taking on risks, and tackling new challenges. Creative confidence asks that we overcome that fear. You know you are going to drop the ball, make mistakes, and go in a wrong direction or two. But you come to accept that it's part of learning. And in doing so, you are able to remain confident that you are moving forward, despite the setbacks."
Fra "Designers Must Learn to Embrace Failure," fra Time, av Tom Kelley & David Kelley, 15. Oktober 2013, Link: <http://business.time.com/2013/10/15/designers-must-learn-to-embrace-failure/>
"The success of this approach lies in the responsibilities the students take in preparing for, and realising their projects. Our role as 'teachers' is transformed into 'mentors', and teaching is made a function of learning, rather than the other way around. This allows the students to learn about architecture through the experience of building, in line with what progressive educators have long been advocating. But change takes time, especially in academia. The bedrock of our re-thinking education lies in the writings of Juhani Pallasmaa, recent developments in the field of embodied cognition, and through insights gained from the experience of students."
Fra "Learning by Building" av Hans Skotte, 7. Oktober 2013. Architectural Review
- 92 Sitatet er hentet fra "The Impractical Cabinetmaker, s. 22, av James Krenow, 1979, ISBN: 0-8069-8471-6

Side 11

- 93 Sitatet er hentet fra "The Nature of Order, An Essay on The Art of Building and The Nature of The Universe, Book Three; A Vision of a Living World," s. 501 av Christopher Alexander, 2004, ISBN 0-9726529-3-0

Bilder:

Forside: Henrik Norbakk

1) Flyfoto er hentet fra: www.norgeibilder.no

2) Hentet fra Anthony "Tony" Higginsons Facebook-profil: fra "Teaser form some of the artwork," publisert: 20. August 2013.

3) Flyfoto er hentet fra: www.norgeibilder.no

4) Henrik Norbakk

5) Henrik Norbakk

6) Henrik Norbakk

7) Bildet er hentet fra: <http://www.vestagdermuseet.no/velkommen-til-kristiansand-museum/#more-2644> publisert: 1. September 2013

8) Bildet er hentet fra: <http://kilden.com/about-kilden>

9) Bildet er hentet fra: <http://www.pirolt.org/index.php?/studio/>

10) Henrik Norbakk

11) Bildet er hentet fra: http://www.aftenposten.no/bolig/Husveggene-er-stablet_-stappet-og-frisert-7372296.html#.U2YiflyGw49, og tatt av Fredrik Varfjell

12) Bildet er hentet fra: Vest-Agder Museets egen brosjyre om deres planer for utviklingen på Odderøya. Sendes ved henvendelse: henrik_norbakk@msn.com

13) Henrik Norbakk

14) Bildet er hentet fra: <http://www.smallhousestyle.com/2009/03/25/read-nest-a-small-getaway-space/>

15) Bildet er hentet fra: <http://www.pirolt.org/index.php?/architecture/flying-wjue/>

16) Henrik Norbakk